

**Orígens federalistes de Josep
Conangla i Fontanilles (1899-1904)**

Xavier Ferré i Trill

Orígens federalistes de Josep Conangla i Fontanilles (1899-1904)

Dr. Xavier Ferré Trill

xavier.ferre@urv.cat

Campus de les Terres de l'Ebre (URV). Carretera Simpàtica s/n, 43500 Tortosa

Resum: L'objectiu d'aquest treball és analitzar els referents ideològics i polítics federalistes de Conangla i Fontanilles. L'etapa transcorreguda entre 1899-1904, que coincideix parcialment amb el primer retorn de l'intel·lectual a Catalunya, és culturalment significativa pel que fa a la seva adscripció modernista i a la identificació amb les concepcions transformadores de Pi i Margall.

Paraules clau: Modernisme, Federalisme, Regeneracionisme, Francesc Pi i Margall.

“[La federació] no té pariona en la Historia de la ciencia política contemporanea.”

[“Digressions”, J. Conangla, *La Avanzada*, 27-VI-1903]

1. Referents culturals

L'evolució ideològica i política de Conangla i Fontanilles no es pot comprendre sense l'estudi de les seves concepcions modernistes i federalistes. Els posicionaments independentistes del que fou inspirador de la Constitució de l'Havana [1928] eren un punt d'arribada conseqüència d'una trajectòria intel·lectual prèvia.¹ Contextualitzar, doncs, les característiques de l'etapa matriu de formació política de Conangla pertanyent al pensament ideològic de Pi i Margall² és l'objectiu d'aquest treball.

¹ El marc biogràfic vuitcentista és descrit a J. Roy: *Josep Conangla i Fontanilles. Patriarca del nacionalisme català*, El Mèdol, Tarragona, 1999, esp. p. 25-45.

² Conangla coneix personalment Pi i Margall a Barcelona el maig de 1901, i el líder republicà li dedica una fotografia: “Al joven correligionario Conangla Fontanilles”. Sobre la significació de Pi en Conangla vegeu la versificació del montblanquí dins el monogràfic dedicat al teòric federalista publicat a *La Nova Catalunya. Revista Regional*, any I, l'Havana, 4-II-1909: “¡Pi y Margall! Él fue mi maestro, mi preceptor espiritual /. Despertose mi / conciencia á la luz de sus ideas. En sus obras adquirí las más sanas enseñanzas / y en esas templé mi reflexión y mi / carácter para oponerlos á los embates de la vida.” D'altra banda, Conangla segueix les doctrines del llibre de Pi i Arsuaga *Preludios de lucha*, “de propositos disolventes por emancipadores”.

El doble lligam entre modernisme transformador, futurista,³ i recepció dels principis de Pi i Margall no és en absolut individualitzable al periodista montblanquí, sinó que és un fet general propi del conjunt de republicans federalistes que opten per la territorialització d'un model polític que estableixi el principi d'horitzontalitat per comptes del pacte desigual, propi de l'Estat-nació, basat en la verticalitat del poder. Aquesta concepció es definia a partir de les unitats atòmiques individuals, familiars, municipals i regionals: "Por esto no creo en las patrias oficiales, y, por tanto, en la patria española. Me la impone un código, y és lo bastante, ya que es violento, á que me niegue á aceptarla. La patria histórica que de la cópula de los reyes llamados católicos resultara, no es patria, para mi, ni creo pueda admirtirla com tal ningún razonador de lo que debiera se Federación Ibérica."⁴

Així, en la seva autobiografia Conangla apunta dues constants ideològiques que serviran d'afirmació i de futura projecció política: "Les meves honrades conviccions polítiques apreses a l'austera escola pimargalliana, i les meves vehemències patriòtiques contra els funestos vicis del règim oligàrquic espanyol que maltracta a Catalunya com a terra conquistada."⁵ En aquest sentit, en l'homenatge que va rebre Conangla a Cuba, en el marc del seu retorn a Catalunya, el farmacèutic i dirigent del Partit Liberal Autonomista cubà Francisco J. Rabell destacà: "[...] sólo cree posible el progreso con el federalismo. Admira á Pi y Margall quien llama su *maestro*. En la prensa de aquel partido político ha librado rudas campañas [...]. Conangla es un autor noble de la juventud peninsular que no comulga en los altares de la reacción del fanatismo y del error político. La Nación que logre en mayoría una juventud así, es digna de la libertad y del progreso."⁶ La cultura (política) federal serà el concepte que servirà en el futur per aprofundir en la teoria de lliure pacte acordat a partir de la voluntat política.

³ J. Conangla i Fontanilles: "Confidencial", *La Avanzada. Semanario Republicano Democrático Federal*, 78, 4-VII-1903, p. 2. "Sento mon cap y cor regenerats; / lo treball m'aconcenta; / rendeixo culte ferm á las vritats, / excelso á tots indrets las llivertats, / y estimo tota idea gran y ardenta // Pero al veurer á pobles y nacions / sota'l jòu de la força; / al contemplar, esclavas d'opressions, / multituds atiadadas per passions / de nissaga odiosa que al Dret torsa. // Al reparar pe'l mon las societats / avuy tant envilidas, / y al veurer qu'entre reys, autoritats, / exèrcits, sacerdots y cors malvats / afegan la rahó en mitg de mentidas [...]. // Refermo mos anhels, intimament, / quant las queixas germanas / escolto d'algún ser que impacient / ab estrofa robusta y vehement, / desperta de son somni veus humanas."

⁴ J. Conangla Fontanilles: "Algo sobre el concepto de patria", *La Avanzada...*, 23, 14-VI-1902, p. 1.

⁵ J. Conangla i Fontanilles: *Montblanquines. Impressions, tipos i costums populars*, Imprinta de J.M. Recasens, Montblanc, 1921, [p. 1].

⁶ Francisco. J. Rabell: "José Conangla Fontanilles", *El Hogar. Periódico Literario y Artístico de las Familias*, Any XV, 27, Habana, 9-X-1898, p. 5. [Fons 450. Josep Conangla i Fontanilles. Arxiu Nacional de Catalunya]. Posteriorment reproduït a J. Conangla: *Memorias de mi juventud en Cuba. Un soldado del ejército español en la guerra separatista (1895-1898)*, Península, 1998, p. 225.

D'altra banda, m'he referit al federalisme en termes culturals perquè Conangla vincula les propostes d'organització territorial a una concepció més àmplia definida pels principis reformadors, regeneradors, transformadors en definitiva, que provindran del modernisme. Com ha indicat Pere Gabriel, existeix una comunitat d'interessos entre “reformisme, esquerranisme, voluntat de lluita política, desconfiança davant l'Estat liberal, democràcia”.⁷ Aquest marc d'idees fa que Conangla se situï en el corrent ideològic republicà federal que, en oposició al republicanisme unionista, concep l'estructura política a través de l'acord voluntari. “Els republicans no federals tendien a pensar en termes burgesos en un Estat que assegurés la modernització del país i impedís el desordre social.”⁸

En aquest marc ideològic definit, l'adscripció de Conangla al modernisme —ben palesada en el poemari *Elegia de la guerra*⁹— es comença a definir en els prolegòmens de la seva etapa com a soldat en la guerra colonial espanyola entre 1895 i 1898: “A Cartagena ([juliol-novembre de] 1895), mentre hi vaig romandre de soldat forçós hi vaig fer alguns versos, publicats a *L'Esquella de la Torratxa* de Barcelona¹⁰ i al *Francoli*¹¹ de Tarragona.” Una de les versificacions recordades per Conangla, “Vaguetats”, anava adreçada a un amic imaginari per “maldar la *patria oficial*”: “Aqueixa *patria*, amic, és tan ingrata, / *la patria oficial* / que avui jo l'aborreixo, —no ho estranyis— l'aborreixo, —no ho estranyis— / l'aborreixo, l'odio, i

⁷ P. Gabriel: *El catalanisme i la cultura federal. Història política del republicanisme popular a Catalunya el segle XIX*, Fundació Josep Recasens, Reus, 2007, p. 23.

⁸ P. Gabriel: *Ibidem*, p. 63.

⁹ M. Sunyer: “L'Elegia de Josep Conangla i Fontanilles”, *El Punt*, 6454, 20-XI-1998, p. 14. El poemari fou llegit per Conangla —presentat per Francesc Pi i Sunyer— a la societat Catalunya Federal. *El Pacto*, 21-V-1904.

¹⁰ La seva primera col·laboració és “Amorosa”, *La Esquella de la Torratxa. Periòdic satíric*, 849, 19-IV-1895, p. 244; “Sonet. Al pare de Margaridó” (Sancti Spiritus, març 1896), *La Esquella de la Torratxa...*, 907, 29-V-1896, p. 339; “Cantars bilingües i “Boigs fan bitllas” respectivament a l'*Almanach de la Esquella de la Torratxa per a l'any 1895 i 1896*, p. 142 i 31-32.

¹¹ Les col·laboracions d'aquesta publicació, pertanyents a 1896, foren escrites des de Sancti Spiritus i Aguacate (Cuba), són: “Secció moderdista. Una aubada á mar” (22-II), “Manigüeras. Ayres de Cuba” (29-II) [reproduït amb variacions significatives a *Elegia de la guerra*], “Desde Cuba” (5-IV, 9-V, 27-VI i 4-VII), “Odas del cor” (25-VII), “Odas del cor. “Lo fusell y l'aixada” (1-VIII), “Odas al cor. «La guitarra», «Lo llach blanch», «Clau» (8-VIII) [reproducció parcial a *Elegia de la guerra*], “Odas al cor. «Aubada» (15-VIII), “Desde Cuba [prosa]” (5-IX), “Odas al cor. «L'oda amarga», «L'Arch Iris» (19-IX) [reproduïdes a *Elegia de la guerra*] “Odas al cor. «L'ora» [publicat el 1898 a *La Nova Catalunya. Revista del modern moviment intel·lectual*] i «A Mossen Verdagner» (26-IX) [reproduïda a *Elegia de la guerra*] i “Odas al cor. «Los esprits» i «Lo simbol» (3-X) i “Desde Cuba” (14-XI). Els escrits de Conangla, com el fragment que reproduïxo d'*El Francoli* (“Desde Cuba”, 12-VIII-1896), indicaven els beneficiaris de la guerra colonial, que no eren, és clar, les classes subalternes: “¿El mantenimiento continuado de la guerra de Cuba responde á las aspiraciones de patriotismo y sagrado deber de conservación de la honra de España, amenazada con la actual insurrección?”

em fa tan mal / que ella és qui m' [aspenia] de ma estimada / la família del cor: / i més sagrats que els llaços d'eixa *patria* / trobo que son els braços de l'amor!"¹²

Una de les primeres col·laboracions en publicacions modernistes es materialitzà el 1895 —amb el poema "Frisansa"— a l'*Almanac Modernista*, publicació dirigida l'impressor reusenc Josep Aladern.¹³ L'escrit conanglià era una al·legoria a la humana superació vital. No en va, l'objectiu de la publicació era contribuir al desenvolupament de nous corrents de pensament que aleshores es produïen a Europa i que havien d'incidir en la vida cultural del país: calia, segons aquest *Almanac*: "[...] desenrotllar noves escoles que convé encoratjar [...]. Les corrents modernistes en l'Art, van accentuarse a Catalunya, molt particularment entre'ls escriptors [...], a fi que possessionats de son valer, lluytin ab nova fé y nou coratge per la causa de la incessant transformació de la idea envers la forma relativament absoluta de la suprema bellesa y de la suprema veritat, única finalitat digne de la intel·ligència humana."¹⁴

Aquestes concepcions, però, no es produïen en el buit. Conangla fou influenciat per Santiago Rusiñol, Joan Maragall, Apel·les Mestres,¹⁵ Josep Yxart¹⁶ i Jacint Verdaguer, poeta èticament comparat —en ocasió del seu traspàs— amb Pi i Margall. D'ambdós autors el periodista en deia: "Catalunya es deutora a son millor poeta d'aqueix testimoni; com ho és, en altre ordre de consideració, al insigne apòstol, lo verdader y ferm apòstol de las veritats humanas, el gran Pi y Margall [...]. Seria ignominia, y vergonya si deixéssim de llegar [a les noves generacions] una proba ó senyal ben marcada del carinyo l'agrahiment, l'orgull y la veneració que sos contemporanis y mes propers deixebles guardaren als portentosos mestres que la terra ha volgut adormir en sa amorosa falda, després de deixarnos sentir l'armoniosa veu de sas ensenyansas."¹⁷

El sentit d'aquesta adscripció redemptora tenia la seva millor definició en el que es concebia com a art al servei de la societat. No debades, l'Ignasi Iglésies d'*Ells vells* i d'*El cor del poble* serà un altre referent —comú als republicans coetanis— de Conangla. L'art, com a principi educador, s'inscrivía en "l'ideal científich

¹² Fragment confegit per a unes "Memories" [Fons 450. Josep Conangla I Fontanilles. ANC].

¹³ La relació entre Josep Aladern i Conangla —que "professava ideals catalanistes, ja de sempre"— provenia de la joventut: "ambdós [eren] partidaris dels nous corrents que començaven a influir en l'època". Plàcid Vidal: *L'assaig de la vida*, Edicions Estel, Barcelona, 1934, p. 48.

¹⁴ J. Conangla Fontanilles: "Frisansa", *Almanach Modernista de la literatura catalana. Comoposicions ineditas dels millors escriptors*, any I, 1895. "Frisansa" rememorava: "Ansio que ab planyida gelosia, / en gaubansat tot cor, l'ànima folla [...]. / Y en alas del deliri, com l'aroma / remontar nostre esprit a regions puras / hon jamay lo penar hi es a la vora... / ó acabar d'aquell modo nostra vida / y aixís, baixâ abressats hasta la fossa" [p. 17, 18-19], p. 5.

¹⁵ J. Conangla: *Memorias de mi juventud en Cuba...*, op. cit., p. 20 i 237. Vegeu també la referència a la miscel·lània "Desde Cuba", *El Francoli*, 227, 4-VII-1896.

¹⁶ J. Conangla Fontanilles: "Odas al cor", *El Francoli*, 232, 8-VIII-1896.

¹⁷ J. Conangla Fontanilles: "Verdaguer!", *La Avanzada. Semanario Republicano Democrático Federal*, 24-21-VI-1902, p. 1.

y positivista” [que] “ha purificat l’espiritualisme religiós; la forsa d’investigació en las cosas y en los principios, ha proclamat lo triomf de la rahó sobre el dogma; las ensenyansas sociológicas de l’História, han afirmat la virtut de las ideas”.¹⁸ També, l’impuls regenerador de les arts poava en escriptors coetanis amics de joventut com Plàcid Vidal, que també era ascendent “del art nou, l’art que pot dirsen social, porque un desitg d’humanitarisme generós el fa moure y expandir, y porque en la lluyta social per las reivindicacions s’inspira, enaltint els grans desitjos y las grans accions, y fent sentir maledicció santa contra las maldats y las tiranias. L’art com á forsa educativa, té missió que cumplir als pobles; y la bellesa, com floriment del art, será tant més atractiva quant millor encarni en tota sa resplendent nuesa, l’ànima de las grans aspiracions”.¹⁹

Actitud ideològica

El retorn a Montblanc, provinent de Cuba, de Josep Conangla i Fontanilles el 28 de novembre de 1898, permet de situar les seves reflexions en el context de les associacions republicanes del moment. No ha d’estranyar que la primera col·laboració política conangliana fos en el portaveu de la unitat republicana reusenca, *La Autonomía*.²⁰ Aquesta funció fou exercida simultàniament amb la representació d’associacions culturals, com el Centre Excursionista de Catalunya.²¹ En efecte, Reus al tombant del vuitcents es destacava per l’articulació d’una xarxa civil, cultural, que havia fet seus els postulats, entre reformistes i innovadors, que, filosòficament, provenien del primer existencialisme (vitalista) emmarcat en les doctrines de Schopenhauer, Nietzsche, Spencer, i la recepció d’idees del populisme (nihilista) rus, entre els quals, Tolstoi i l’aplicació de les idees estètiques d’Ibsen.²²

¹⁸ J. Conangla Fontanilles: “Art social”, *La Avanzada...*, 64, 28-III-1903, p. 1.

¹⁹ J. Conangla: “Notas bibliograficas”, *La Avanzada...*, 118, 26-III-1904.

²⁰ L’òrgan republicà dóna compte del retorn de Conangla en el número del 23 de febrer de 1899. Tot destacant la seva campanya propagandista cubana, el diari assabentava que, a partir de l’anunci del retorn, en seria el corresponsal montblaquí. El llistat de col·laboracions el donàrem a “Cuba, Pi i Margall i Conangla i Fontanilles”, *Aplec de Treballs* (Montblanc), 26 (2008), p. 82, n. 31.

²¹ Per la conferència de Josep Conangla sobre “Sigil·lografia catalana” al Centre Excursionista de Catalunya —*La Dinastia. Diario político, literario, mercantil y de avisos*, 10-III-899 i *Diario de Barcelona*, 11-III-1899— sabem que n’és corresponent per Montblanc. En aquest marc de col·laboració amb l’entitat, J. Conangla: “Excursió al Castell del Muro, Coll de Prenafeta y Cova de Jordà”, *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, vol. XI, 1901.

²² Com a guiatge, els autors dels catalanistes federals tarragonins eren: Kropotkin (*La conquesta del pa*), E. Zola (*Teresa Raquin*), V. Hugo (*Nostra Senyora de París*), Blasco Ibáñez (*Arròs i tartana*), Tolstoi (*Amor i llibertat*), Voltaire (*Diccionari filosòfic*), M. Gorkij (*El rodamón*), E. Reclus (*Evolució i revolució*), S. Faure (*El dolor universal*), O. Mirabeau (*El jardí dels suplicis*), G. de Maupassant (*La solteria*), F. Pi i Margall (*Diàlegs i articles*) i F. Pi i Arsuaga (*El Cid Campeador*). Vegeu: *La Avanzada. Semanario Republicano Democrático Federal*, 26, 5-VII-1902. Com a indicador de la influència del dramaturg nòrdic, Bo i Singla dedica a Conangla l’article en què en comenta l’obra “Quan ens despertem d’entre els morts”. I. Bo i Singla: “Un drama y un concert”,

La intervenció de Conangla en aquest òrgan polític resumeix significativament els principis socials republicans de la fi del vuitcents: qüestionament d'institucions que bandegen la iniciativa de la majoria social, manca de formació pedagògica, crítica de la monarquia restauracionista.²³ Pel que fa al primer aspecte, les conseqüències del capital especulador restaven definides en la institució borsària: “Es una *Bolsa* un templo de riqueza, de la avaricia, de la usura, de la mala fe. Allí nacen esperanzas ó quizás decepciones; de allí parte la ola de noticiones y *canards* que impresionan al pueblo amargamente y le engañan de continuo. Allí germinan a veces contratiempos sociales que esclavizan entusiasmos; allí se inician ovaciones que amparan a malos gobiernos; allí se forma esa corriente inmensa de indecisión que explota sentimientos los más grandes y sanos del hombre; allí se fabrican pruebas de falsedad marcada, con el solo fin de sumir en la miseria á unos y en la opulencia a otros. ¡Y mientras tanto el pueblo sin comprender el curso natural de los accidentes que le interesan! ¡Mientras tanto el pueblo prestando crédito á cuantas patrañas inverosímiles se echan al vuelo desde aquellos antros que extienden su poderío por círculos y cafés, hasta por redacciones de periódicos sin conciencia!”²⁴

En conjunt, el federalisme es codificava socialment a través del corrent d'idees que qüestionaven els orígens burgesos de la societat urbana i industrial europea. I, en un altre sentit, el concepte “identitari” federal no implicava majoritàriament cap determinació autodeterminativa. Es tractava, més aviat, d'apostar per un model federativament dual, català i ibèric, que substituís la concepció mononacional (castellana) de l'Estat i assumís definitivament la realitat de cada formació sociopolítica. Es tractava, doncs, de vindicar la fi de l'unitarisme i establir la unió constituent dels pobles. Aquest objectiu estratègic no implica, és clar, ignorar posicionaments coetanis com els nacionalfederals de Narcís Roca i Ferreras, però sí que cal situar el pensament inicial del pensador montblanquí en l'àmbit del liberalisme progressista congriat a partir de l'anàlisi política de la pròpia realitat social. En aquest sentit, la concepció positivista de Conangla —i de la resta dels republicans— serà una “metodologia” hegemònica dels federalistes (catalans). La federació era una idealitat derivada de la pràctica política. I aquesta pràctica tenia conseqüències nacionals. La concepció de Conangla sobre el fet nacional suposava desmentir les opcions que els governs de la Restauració oferien a Catalunya i,

---

La Avanzada..., 39, 4-X-1902. També, C. Ametlla: *Memòries polítiques (1890-1917)*, Editorial Pòrtic, Barcelona, 1963, p. 182-183.

²³ Per al context ideològic i les col·laboracions de Conangla a la plana literària d'aquest portaveu: A. Duarte i Montserrat: *Possibilistes i federals. Política i cultura republicanes a Reus (1874-1899)*, Associació d'Estudis Reusencs, 1992, p. 173 i s. També, J. Puig i Ferrer: *Camins de França*, Edicions Proa, 1934, Barcelona, p. 178-188. Per a una tipologia ideològica: M. Sunyer: *Els marginats socials en la literatura del Grup Modernista de Reus*, AER, Reus, 1984, p. 58-63.

²⁴ J. Conangla Fontanilles: “Brochazo”, *La Autonomía. Diario Republicano Defensor del Partido Único*, 1290, 3-III-1899.

d'altra banda, comportava clarificar els objectius dels polítics i intel·lectuals catalans envers la premsa espanyola.

Pel que fa al primer aspecte, el nou govern espanyol de Francisco Silvela, format el 4 de març de 1899, amb l'entrada de Duran i Bas com a ministre de Justícia, no era cap garantia davant la vindicació autonomista. En qualsevol cas, aquest objectiu, segons Conangla, només el podia assolir el republicanisme: “Tampoco el capítulo regionalista sufrirá grandes renovaciones. Cierito es que ha dirigido halagos á determinadas regiones [Silvela], halagos que hacían germinar entre éstas sentimientos de discordia nacidos por diferencia de prerrogativas, pero no se lanzará Silvela á la práctica de la tan cacareada autonomía, incompatible con el régimen constitucional vigente. La verdadera fórmula autonómica solo puede ofrecerla un gobierno republicano; del programa federal robaron aquella palabra los dimisionarios sagastinos exasperando así los ánimos de la Nación honrada, que se indignó viendo propuestas sus justas demandas á las exigencias de una colonia insurgente [...]. Entonces el triunfo, como llaman hoy, de la reacción, aunará el triunfo natural de la república; la sola que, intransigente con lo insano, puede iniciarnos en la gran obra de saneamiento político-nacional de que tanto piensa nuestra Patria.”²⁵

L'estratègia republicana incidia en un model d'identitat política que havia de suposar la fi de l'absorcionisme castellà. Així, Conangla, en la conjuntura del discurs autonomista que féu en la seva presa de posició del 14 de març de 1899 el nou batlle de Barcelona, Bartomeu Robert, sortí en defensa de les aspiracions d'autogovern davant la catalanofòbia de la premsa espanyola personificada, en aquella ocasió, per l'òrgan silvelista *El Nacional*: “Ni es separatismo lo que alienta en Cataluña, ni la doctrina política de los que se apellidan catalanistas tiene por base la independencia absoluta de esta región.” Les aspiracions polítiques convincents es fonamentaven, segons l'articulista: “[...] en la autonomía, en la descentralización política y administrativa [...]. No hay, por lo tanto, que involucrar la independencia con la demanda de un cambio político; ya que éste no es fruto de su rutinaria petición, sino de las necesidades inherentes al terruño, sus costumbres, su carácter, sus fuerzas, su constitución real, de la que debe ser fiel intérprete la constitución política. Y el que se esfuerce en probar lo contrario solo formulará mentidos apotegmas. En espíritu no es el catalanismo de hoy más que la aspiración por la fórmula republicana federativa, con disconformidades de aspecto religioso que hacen diferirlo sutilmente de aquella fórmula, ya que las dos tienden á que la voluntad del pueblo sea el origen legítimo del poder público; á que Cataluña divida en municipalidades autónomas en lo político, lo económico y lo administrativo.” La causa de problemàtica la situació política era “la organización actual de España”.²⁶ I per constatar aquest indicador Conangla —seguint

²⁵ J. Conangla Fontanilles: “Examinemos”, *La Autonomía...*, 1294, 8-III-1899.

²⁶ J. Conangla Fontanilles: “Sobre el separatismo catalán”, *La Autonomía...*, 1318, 6-IV-1899. Per al context del discurs, S. Izquierdo: *El doctor Robert (1842-1902). Medicina i compromís polític*, Proa, Barcelona, 2002, p. 126 i s.

el posicionament del tot favorable de Pi i Margall— remetia a la qüestió colonial: a la demanda d'autonomia política cubana, que conduiria a la fi del domini imperial espanyol.²⁷

L'articulista montblanquí també assabentava sobre el significat obrerista del primer de maig amb objectivacions sobre el progrés del socialisme, que Conangla no identificava amb Marx. L'objectiu, doncs, era manifestar l'avenç de l'obrerisme: “Donde la masa proletaria sufre las impertinencias y rutinarismos despóticos de burgueses sin corazón [...], allí se respiran credos emancipadores del proletariado, en pugna con el capital” [“Vaguedades”, *La Autonomia*, 4-V-1899]. I, en conseqüència, el periodista de Montblanc s'oposava obertament al sistema polític de la Restauració, tot reproduint passatges del seu llibre inèdit *El gabinete negro*.²⁸

En definitiva, la proposta política efectuada no era altra cosa que l'aplicació de l'organització territorial definida per la inducció de Pi i Margall: des del municipi a la regió. Únicament així es podria establir una nova legitimitat política interterritorial i avançar en la pedagogia revolucionària, que tenia en la presa de la Bastilla de 1789 un lloc de memòria republicà.²⁹

Una altra baula federalista de Conangla —i la més destacada pel que fa a l'expansió de l'ideari federal— era la que duia a terme en el diari —homònim del portaveu reusenc— propietat del fill de Pi i Margall, Francesc Pi i Arsuaga. *La Autonomia*, redactada a Barcelona,³⁰ suposava una clarificació de la idealitat de Pi i Margall i, alhora, suposava un factor de concentració social del conjunt d'entitats republicanes del Principat. Així, Conangla representava el setmanari republicà *La Discusión* en la l'Assemblea Federal de Catalunya, presidida per Vallès i Ribot, que tingué lloc a Barcelona el 6 de maig de 1901 al Centre Federalista. Pi i Arsuaga, hi anà en nom de *La Autonomia*.³¹

A començaments de segle XX el diari, dirigit pel fill de Pi i Margall, serà de les publicacions més destacades a l'hora de construir socialment l'ideari dels

²⁷ J. Conangla: *Memorias de mi juventud en Cuba...*, op. cit., p. 195.

²⁸ J. Conangla Fontanilles: “Los politicastro”, *La Autonomia...*, 1364, 31-V-1899.

²⁹ Conangla a l'article “Nuestro 89” —*La Autonomia...*, 1700, 14-VII-1900— defineix el caràcter de revolució cultural republicana: “Son muy pocos los que adoran el verdadero concepto de revolución; pocos los que lo llevan en el alma, y como debe entenderse [...]. Eduquemos primero a las masas; hablemos al oprimido con lenguaje fraterno de dignidad y de honra; guíemos al que ha de ser nuestro ejército, y señalemos á los soldados las Bastillas que hemos de asaltar [...]. Trabajemos en la revolución previa, la del convencimiento, de la enseñanza. Que nuestro santo y seña irradie á la vista del mundo ¡Que al grito libertario de revolución se alegren hasta las hermosas y los niños, los pueblos todos, como al anuncio de una fiesta grande!”

³⁰ No podem fixar amb exactitud la data en què Conangla s'estableix a Barcelona, per bé que probablement hauria de ser amb posterioritat al mes d'agost de 1899, atès que les quatre darreres col·laboracions del 1900 a *L'Autonomia* reusenca les escriu des de la ciutat comtal. Podem suposar, doncs, que un dels primers actes de Conangla fora de Reus és en un discurs al míting del Centre Federal del Clot el 30-IX-1899. Dada extreta de les notes disperses autobiogràfiques de Conangla [Fons 450. Josep Conangla. ANC].

³¹ *La Discusión. Semanario Republicano Democrático Federal*, 12, 18-V-1901.

federals. *La Autonomina*, el primer número del qual data del 12-III-1898, amb el subtítol *Periódico Republicano Democrático Federal*, explicitava que “representa por solo ser federal, la revolución de las ideas” i cridava a la classe subalterna a ingressar en el Partit Federal. Conangla hi escrivia col·laboracions sobre el cicle polític coetani.³²

Les sis intervencions de Conangla que he pogut localitzar es refereixen a qüestions conjunturals que, d'altra banda, són aprofundides amb interpretacions polítiques més generals. Així, cal destacar l'article d'opinió “Democracia”, on Conangla exposa la relació entre aquest principi d'organització política i les derivacions referents a l'organització social i territorial, que és als antípodes de la unificació. El principi demòcrata federal, equiparat amb la república, “tiene por principio, exclusivo y práctico, establecer la libertad y autonomía en la personalidad humana. Todo lo demás, lo que no se reduce á la organización social tomando base de ese principio, no es democracia. Será un tejido de ideas con más ó menos habilidad trabajado; un eslabón de premisas relacionadas sólo aparentemente, pero carecerá de fundamento y estabilidad, sin fuerzas de cimentación para implantarse [...]. La palabra unificación aun cuando parezca abrigue homogenia con la igualdad, tan deseada, dista mucho de su paridad. Una perfección administrativa, una centralización, lejos de favorecer la libertad, la coarta. Reduce todo á un poder arbitrario, plagio de la más absoluta dinastía. Hace á los municipios dependientes del Centro, directamente, como directamente dependen de él los cantones y Provincias. La federación, no. Concede la más amplia autonomía á los Ayuntamientos; quedan nombrados éstos y su presidente por sufragio universal depurado; los hace libres de administrar los intereses municipales sin intervención de autoridad superior; empero, si, bajo la vigencia de los contribuyentes. La región ó cantón, autónomo á la par; concedido á su cargo el fallo de las cuestiones entre municipios y garantía su defensa dentro la libertad y el orden. El Estado, federal, que dirige en lo político, económico, administrativo y sus relaciones, a la Nación entera.”³³ Aquestes idees ratifiquen les concepcions federals de l'agrupació republicana reusenca, però, amb nou impuls territorial. El conjunt dels articles de Conangla al diari de Pi i Arsuaga cobren sentit en la difusió dels principis del Consell Regional Republicà Federalista. Aquests objectius, basats en la “Democràcia federal catalana”, comptaren amb la formació de la seva secció de propaganda formada per Pompeu Gener, Carles Ventura, Bo i Singla, Joaquim Salvatella i Baldomer Lostau.

“Democracia catalana federal” significava contestar els intents falsament regeneradors del govern de La Unión Nacional (agrupació fundada el 1900 per

³² Josep Conangla en serà director delegat a causa del processament de Pi i Arsuaga per la publicació de l'article “Juicio Oral” (*La Autonomia. Periódico...*, 18-VIII-1900).

³³ Només n'he sabut localitzar les col·laboracions entre les dues col·leccions fraccionades de l'IHMB i l'Hemeroteca de la UAB. L'article citat és: J. Conangla Fontanilles: “Democràcia”, *La Autonomia. Periódico Republicano Democrático Federal*, 110, 14-IV-1900, p. 2.

Paraíso i Joaquín Costa). Aquest Consell, representat per Basilio Paraiso i Santiago Alba, obstaculitzava qualsevol transformació social. Segons Conangla calia apostar per una nova alternativa política definida des dels mateixos potencials de la societat: “La confianza del país, empero existe; pero no en los hombres, sino en las ideas. Como idea que converge todas las aspiraciones regeneradoras idolatra España la revolución. Una revolución pacífica ó turbulenta, pero que purifique la vida de toda la Nación, que deje respirar á la industria, al comercio, á la producción, al genio, en la atmósfera saneada de imposiciones mal sanas, en la atmósfera del igualitarismo donde no se atrofian ideales ni se postergan méritos [...]. Conquistas modernas solo puede dárnoslas un régimen moderno. En el programa federal cada una tiene marcada su amplia esfera de acción. Sólo en la República federativa, que atiende á todos los organismos, que no descuida servicios, que se atreve á labrar muy hondo, puede cifrar sus esperanzas un pueblo malogrado por dinastías indolentes. Cualquier otro programa que demande el poder impulsado por nuevos cortesanos deseosos de empleos, nóminas y favores, debe no sólo desoirlo el país, sino entorpecer la marcha de sus ambiciosos ideales y engañosas propagandas.” Conangla palesa, doncs, que la proposta real no és pas la definida pel regionalisme conservador que, organitzat en la Unió Regionalista, dóna suport al govern de Paraiso-Alba. L'alternativa correspon a la via progressista que reclama un procés modernitzador de les estructures polítiques per assolir un desenvolupament social i econòmic. El bloc social capaç de representar aquesta fita havia de formar, segons Conangla, la “Unión del descontento”.³⁴

La crisi del govern de la Unión fou la conseqüència lògica del divorci amb la realitat social. La dimissió de Basilio Paraiso, com a conseqüència de la manca de legitimitat política, comportà la substitució per Joaquín Costa, que tampoc no aportaria cap solució estructural: “La Unión Nacional debía caer como lo hace: por falta de ideales, atrofiada en sus propios egoísmos. Quiso ante todo su interés particular, y ninguna garantía significaba éste para el interés mancomún de las diversas clases productoras. Burguesía adinerada, sin noción de otros ideales políticos que el fin comercial, agiotista; capitalistas, sobre el trabajo encumbrados á la categoría de señores; ambiciosos de representación, no por ley democrática, sino por invocaciones al ignominioso privilegio del dinero: esos eran los principales adheridos á la Unión Nacional; gente ávida de figurar en política, de ganar una representación á espaldas del nuevo partido, de infatuarse al poder mostrar á la prensa y al público cartas firmadas por el jefe, circulares con acuerdos privadamente tomados. Pero ¿qué fonso, qué ideas, les presidían? Ninguno en concreto. La rebaja de los tributos en especial. ¿Como si únicamente rebajando contingentes contributivos pudiera salvarse la Nación!”

La concepció de Conangla, comuna als federals seguidors de Pi i Margall, era unificar catalanistes i republicans, que fins aleshores havien mostrat confiança

³⁴ J. Conangla Fontanilles: “La Unión del Descontento”, *La Autonomía. Periódico...*, 117, 2-VI-1900, p. 2.

en el govern de concentració, i afavorir, d'altra banda, la confluència cap al republicanisme federal. L'estratègia política que considerava el conjunt de la societat a partir del cíclic organicista naixement-vida-mort no tenia cap sentit, per antinòmic, amb l'emergència de nous moviments socials que consideraven caducada la via d'intervenció que no analitzava radicalment, ans consentia, l'endogàmia política a l'ús: "Partidos que tan poca consistencia tienen, nacidos por generación espontánea, cuyos programas los forman retazos diversos de los demás partidos, cuyos jefes se erigen á sí propios, cuya línea de conducta no sea la persistencia, la consecuencia en ideales redentores, no debe nadie seguirlos, dejarse llevar mucho menos de sus promesas de relumbrón."³⁵

Aquesta política crítica i alternativa tenia, però, la seva traducció internacional. La definició d'una "confederació moral" que tornés a relacionar Espanya amb les antigues colònies, ara sota l'intercanvi igualitari, era la idea que, segons Conangla, es desprenia de la publicació del quinzenari gratuït, dirigit per l'amic de l'articulista, Mariano José Madueño: *El Mundo Latino*.³⁶ La configuració d'una koïnè política intercontinental recíproca en intercanvis era el referent global dels federalistes i, doncs, de Conangla.

La tercera referència destacada del periodisme polític conanglià es localitza al setmanari, portaveu de la Joventut Federal de Tarragona, *La Avanzada*. Aquesta intervenció —via participació de Conangla al club federal dels Girondins— constitueix una etapa prèvia a la relació editorial amb *El Pacto*.

Les col·laboracions de Conangla —i de J. Bru Ferrer— a l'òrgan federal tarragoní, que compregueren entre 1902 i 1904, foren anunciades al setmanari federal corresponent a l'11 de gener de 1902.³⁷ Aquests articles incidien en la propaganda republicana a través dels comentaris sobre política general i la reflexió sobre el que suposaven les diades commemoratives: la Primera República i el traspàs de Pi i Margall. És a dir, les col·laboracions de Conangla no representaven cap "novetat" respecte a les anàlisis anteriors. Amb tot, cal destacar la seva funció de su-

³⁵ J. Conangla Fontanilles: "La Des-Unión Nacional", *La Autonomía. Periódico...*, 124, 21-VII-1900, p. 1.

³⁶ J. Conangla Fontanilles: "El Mundo Latino", *La Autonomía. Periódico...*, 119, 16-VI-1900, p. 2.

³⁷ A través de la signatura datada dels articles sabem que l'abril de 1903 Conangla era secretari del Club dels Girondins. Tot seguit, detallo la llista completa d'aquestes col·laboracions, sempre a partir de la col·lecció hemerogràfica conservada a l'Hemeroteca Municipal i a la Biblioteca Pública de Tarragona. INTERVENCIONS DEL 1902: "El celibato obligatorio" (11-I), "Nuestra fecha" (8-II), "los inconsecuentes" (19-VII), "Algo sobre el concepto de patria" (14-VI), "¡Verdadero!" (21-VI), "La castanyada" (6-IX), "Sempreviva" (29-XI), "Navidad" (20-XII). COL·LABORACIONS DE 1903: "Art social" (28-III), "Nuestra Pascua" (11-IV), "De «re» propia" (6-VI), "Digressions" (27-VI), "Confidencial. A l'Emili Guanyabens, per ses *Voliaines*" (18-VII), "Als indecisos" (28-XI-1903). ARTICLES DE 1904: "Cap d'any" (3-I), "Notas bibliográficas. *Lo Got occitant* / A. Perbosc" (27-II), "Notas bibliográficas. *Les grans accions* i *Las soledats* / P. Vidal" (26-III), "L'enterro del passat [extreta d'*Elegia de la guerra*]" (13-X) i "L'hora de la germanor" [traducció de l'himne popular eslovac i romanès] (12-XI).

port al relleu generacional dels federals tarragonins. Així, la guerra de Cuba —a etern retorn— i el seu impacte en el proletariat serà motiu recurrent d'evocació, encara que fóra sota forma d'al·legoria poètica.³⁸ També serà lloc comú simbòlic destacar el record de l'obra de Pi. En aquesta avinentesa, Conangla s'adreçarà als joves que “ofeguéu l'esclat indòmit dels vostres sentiments sota'l jou homicida dels convencionalismes”. I, per contra, afirmarà que calia abocar-se “de cop, ab valerosa empena, al estudi del racionalisme científich, del que les obras de Pi i Margall ne son assadolladas”.³⁹ La identitat entre organització federal i racionalitat científica era comuna a la concepció política republicana vuitcentista.

Més enllà del periodisme polític, Josep Conangla debaté el sentit sobre el canvi social i ideològic davant concepcions tradicionalistes que volien codificar la historicitat coetània i que, en definitiva, acusaven de desnaturalitzadores les noves cultures polítiques i tendències culturals que qüestionaven el iusnaturalisme. Aquest fou el cas de la resposta a l'article de l'escriptor montblanquí i cooperativista Joan Poblet i Teixidó (1877-1918) “La obra del Segle XIX y les costums montblanquines” (*Lo Camp de Tarragona*, 1-I-1901). Poblet constatava —en referir-se a la realitat montblanquina consuetudinària perduda— que “la centúria quina fi celebrém n'ha fet feyna, com hi ha mon, de desnaturalisar lo carácter dels catalans y per tant l'esperit social de la nostra estimada patria [...]. Prou es sabut que la concentració de la vida política y social mata la vida de família, forn de les costums públiques més morals y ue la creació dels grans centres boy cosmopolitas es medi segur de que l'home no se senti lligatá seguir les consuetuts de sos avis [...]”. Per contra, “Un Montblanqui Liberal”, pseudònim de Conangla, palesava: “Anar endavant, creixer, desenrotllarse, no es desnaturalisar, al contrari; es seguir las petjadas de la lley intuitiva que guía als pobles; romprer ab ridículs y preocupacions vellas, es cumplir ab las tascadel home damunt la terra, satisfacer aspiracions elevadas. No estancarse en l'embrutiment d'una mateixas costums, es ajudar á l'obra de la ciencia; es admetre ab agrañiment los avensos que la inteligencia crea; es semblaren lo terré las llevors d'ideas redentoras que germinan y se desenrotllan; s'exetenen, per forsa de son propi mérit, portant á tots indrets lo pá de la civilisació, moralisant en lo ver concepte de la moral práctica. L'obra de cap sigle no po[t] deturarla, á títol de misteris ni fanatismes, cap esperit decadent y poruch; fóra bogeria grossa volgué amansir las fúrias de la mar, los esclats de la tempesta, la llum del sol; per lo mateix, queixarse de las corrents revolucionaries, burlarsen, sols que sía, dirloshi qu'están desacreditadas al devant de tota conciencia d'home pensador, es confesá llurs preocupacions de qui aytal diu, es renegar de son ser, es insultá'l recort dels que foren y la memoria dels qui vindrán, es volguer l'esclavitut de una presó per sos sentiments en lloch d'adorar les corrents de la evolució, que porta als pulmóns de l'ánima sanitosos ayres de vida progressiva [...]. La corrupció,

³⁸ J. Conangla Fontanilles: “La Castanyada”, *La Avanzada. Semanario Republicano Democrático Federal*, 35, 6-IX-1902: “¡Mentre'ls richs feyan gatsara, / los pobres, plors y tristó!”.

³⁹ J. Conangla Fontanilles: “Als indecisos”, *La Avanzada...*, 101, 28-XI-1903.

l'enviliment dels pobles a principis del segle XIX, mereixia un esclat revolucionari, que trontollés fonaments curcats; l'influència de l'edat mitja alenant encara.”⁴⁰ La polèmica no feia altra cosa que especificar les antinòmies entre dos pols ideològics al si del catalanisme: Torres i Bages i el modernisme socialitzant, que apostava per la recepció de la racionalitat, de l'esperit científic, i Conangla afegeix: “La rahó no admet absolutismes, per lo mateix qu'es lliure per naturaleza; lo filosoph moder no assenta ja premisas fantasiosas, contrarias a la veritat; las conclusions de la filosofia nova demoleixen tradicionals institucions qu'es troban avuy enrunadas per mor de l'evolució, nodridora de la vida en tots los ordres.”

Precisament, des de la “moral pràctica”, Conangla difongué l'ideal federal per mitjà de conferències en associacions polítiques. Així, el 31-III-1901, amb el discurs titulat “Missió del Partit Republicà Federal a Espanya”, intervingué en la segona conferència del Centre Republicà Democràtic Federal de Vilafranca del Penedès. El 1902 fou delegat a l'Assemblea Regional Federalista i publicà ocasionalment al diari *La Renaixensa*;⁴¹ el 19 d'abril de 1903 intervingué, en nom del Club Federal Els Girondins, en la inauguració d'un Centre Republicà Federalista.⁴² Conangla hi féu un balanç dels darrers trenta anys de política republicana (1873-1903) i delimità una política necessària d'unitat (“l'acallament de més o menys fundades divergències entre els que combreguem en una mateixa taula”) i d'aliança amb els republicans de Nicolás Estévez Murphy (1838-1914). Aquest polític —“quan digué [segons Conangla] que la pròxima República espanyola, la farien federal los unitaris” — fou elegit diputat espanyol en les eleccions del 26-IV-1903 sota el gabinet de Silvela-Maura.⁴³ En aquest parlament, Conangla també matisà la no identificació conservadora de tot el catalanisme. També hi destacà que la tàctica no havia de substituir les definicions estratègiques: “[...] és en lo terreno de les idees que sempre devem argumentar contra l'esperit unitari i contra també les incongruències del credo catalanista contemporitzador. Per això no hem d'afirmar

⁴⁰ Un Montblanqui Liberal [= J. Conangla i Fontanilles]: “Contesta a un article [I i II]”, *La Justicia. Semanario Republicano*, 14-II i 14-III, 1901. Ambdós textos es trobaven sense datació ni identificació de procedència al dossier —dipositat al Fons Josep Conangla de l'ANC— “La obra del segle XIX y les costums montblanquines» article de Joan Poblet Teixidó, seguit de sa refutació per J. Conangla Fontanilles. Desembre de 1900”.

⁴¹ “El Punyalel del rey en Pere”, *La Renaixensa*, 2 i 3-VIII-1902. Agraieixo a Carola Duran la dada.

⁴² La participació de Conangla en aquest club federal abasta fins el juliol de 1903. Aleshores es dona de baixa per dissensions amb I. Bo i Singla, Rovira i Virgili, L. Tortella, L. Lainez, A. Dalmau, A. Andreu Cabestany, J.M. Mallafré, G. Cunillera, P. Tomás, J. Guasch de la Torre. Vegeu-ne la informació a *La Avanzada...*, 79, 11-VII-1903. La trajectòria posterior, adscrita a l'ideari de Vallès i Ribot, quedarà en la incorporació a *El Pacto. La Avanzada*, 84, 15-VIII-1903.

⁴³ Aquest suport és correspost en una carta d'agraïment del parlamentari republicà —datada a Madrid, 18-VI-1903— a Conangla, J. Tarragó, J. Pallarés, C. Sivina, L. Bardagí, F. Rabasó, I. Bo i Singla, J.M. Mallafré, L. Lainez, G. Cunillera, A. Rovira i Virgili i L. Tortella. *La Avanzada...*, 78, 4-VII-1903.

mai en nostres discussions que *tots* los catalanistes siguin reaccionaris, exclamació injusta; ni hem de deixar sense debatre la blasfèmia de que el republicanisme siga sinònim d'anarquia, en lo mal sentit que s'acostuma a pendre aquesta hermosa paraula [...]. Diguem, nosaltres: no tolerancia, sinó llibertat; però llibertat per a lo llògic, per a lo compatible amb la raó. Mai no tolerància, ni llibertat per a coses ni opinions renyides amb les veritats fonamentals.”⁴⁴ L'objectiu final del discurs era perfilar una alternativa a la nounada monarquia d'Alfons XIII. Així, la premsa republicana (*La Publicidad*, 21-IV-1903) destacà que Conangla, “que entre ambas censuras dirigidas á la monarquía tronó contra el clericalismo, embrutecedor de nuestros sentimientos más puros”.

Conangla, doncs, estengué la seva activitat política en els òrgans de concentració republicana.⁴⁵ En aquest sentit, també traduí per a *El Pacto* els principis constituents del Partit Federal establerts per Pi i Margall el 22 de juny de 1894.⁴⁶ El cicle transcorregut entre 1899 i 1904 definia la seva originària proposat federal.

La revolució evolutiva

Quina fou la idealitat que Conangla transmetia a les bases republicanes de començaments segle? La commemoració de l'11 de febrer de 1873, com a lloc de memòria obligat per als republicans, serà un referent definitori de la seva estratègia. Així, el febrer de 1904 el federal de Montblanc, quan formava part de la redacció del portaveu federal *El Pacto. Semanario republicano democrático federal*, fou l'orador en el banquet commemoratiu de la I República del Centre Federalista del Districte Segon.⁴⁷ El parlament que Conangla adreçà remarcava que el camí

⁴⁴ “Discurs llegit en la sessió inaugural del Centre Republicà Federalista del Districte Segon de Barcelona per son autor, Don _____” [1903] dins J. Conangla Fontanilles: *La Constitució de l'Havana i altres escrits* / Joaquim Roy [ed.], La Magrana / Diputació de Barcelona, Barcelona, 1986, p. 7-8. Es pot consultar una ressenya de la conferència a *El Diluvio. Diario político de avisos, noticias y decretos*, 110, 20-IV-1903. L'acte s'inicià amb el cant de “La marselesesa”. Conangla hi representava el Club “de propaganda federalista Los Girondinos” i elaborà un discurs “basado en las más sanas doctrinas federalistas”. L'acte comptà amb la presència de Ramon Lloveras, president del Centre Català Federalista de Barcelona; Ribas Palau, president del club Els Girondins; Pi i Sunyer, president de Catalunya Federal; Esteve Gatuellas, vicepresident del Comitè Municipals, i Lluís Massó, president del Centre Republicà Democràtic Federalista del Districte Segon.

⁴⁵ El 23 de gener, Josep Conangla representa *El Pacto* a l'Assemblea del Centre Català Republicà presidida per Vallès i Ribot. *El Diluvio*, 25, 25-I-1904, p. 8.

⁴⁶ “Programa del Partit Federal”, *El Pacto. Semanario republicano...*, 47, 18-VI-1904, p. 6.

⁴⁷ Una síntesi de l'acte a *El Pacto. Semanario republicano...*, 29, 13-II-1904: “[Conangla] define el concepto revolucionario de federalismo y dirigiéndose á las señoras presente, las anima con la certeza de que nuestra revolución, basada en la evolución y la labor ejecutiva, será de finalidad generosa en provecho del ideal justiciero.”

cap a la República —cap a una nova política— no havia d'eliminar etapes, sinó que havia de seguir la via evolutiva. El conferenciant apel·lava a una revolució ètica, moral. De fet, Conangla no feia altra cosa que ser fidel a la seva ideologia progressista i gradualista, no pas rupturista. És per aquesta raó que el balanç que oferia el dissertador sobre el panorama polític dels dos darrers anys —prenent com a referent la vaga general de 1902— era significatiu pel que significava la via revolucionària: “¡Ah! que no per això, estimats amich, en mon concepte, si el cambi no s'ha obrat fins avuy; sino per la manera d'esser de la gran multitud de republicans espanyols, perquè s'ha pres massa á la lletra el concepte de revolució; perquè tot sovint ens el defineixen sectariament aqueix concepte; y sols l'hem examinat damunt per damunt, sens afondar en lo íntim de son esperit revolucionari; sense preocuparnos de sa finalitat moral, de sa missió enderrocadora al ensemps que progressivament educativa. En una paraula, perquè havém volgut posposá la evolució, base de la revolució, per aquésta, que es infeconda sense las ensenyansas evolutivas. La revolució és un altre com devém practicarla: es desbordament de las ideas en lloc de las espasas [...]. La revolució dels federals, y'm felicito de que m'escoltin algunas senyoras, no es la que deixa las llars desoladas, las terras incultas; sinó la revolució de la pau, bella com á premi d'algo gran, somrient com á festa d'amor [...]. Sols així es possible una Republica futura; assentant sòlidament sos fonaments; excertinantnos en el culte de l'ideal, sembrant generosos impulsos y racionales ensenyansas [...]. Ratifiquemnos més y més en nostros ideals; femnos cada dia més propias y arreladas nostras conviccions; siguém sembradors de bona llevar entre las multituets ansiosas ¡tanmal guiadas, sovint, en profit de mals pastors.”⁴⁸

El parlament de Conangla no feia sinó recordar, d'alguna manera, el pòsit educador, cultural, modernista, factor intel·lectiu de la futura societat política republicana. Malgrat tot, segons Conangla mateix, la concepció federal no fou causa suficient perquè, des de Barcelona, es decidís d'embarcar de nou cap a Cuba el 26-IV-1905.⁴⁹ Amb tot, el retorn a Cuba no fou impediment perquè Conangla donés suport a la plataforma patriòtica de Solidaritat Catalana. La dada no és secundària, ja que completa un cicle polític individual que, a Catalunya, es veié ratificat per corrents ideològics que anaven des del federalisme nacionalitari

⁴⁸ “Propaganda republicana federal. Un discurso”, *El Pacto. Semanario republicano...*, 33, 12-III-1904.

⁴⁹ El pessimisme de Conangla es palesà en la carta que adreçà a Eduardo Benot, president del Consell Estatal Federalista, el 22-III-1905 on, entre altres aspectes, explicava: “Dejo mi tierra, porque cada vez me siento mas adversario de las funestas instituciones que la des gobiernan y más acechado por las luchas estériles y de bajo egoísmo personal que privan en casi todos los órdenes sociales. Tal vez influido por mi educación, por las enseñanzas de lecturas en que glorifica el esfuerzo individual, tal vez por impulsos misteriosos que siento a través de mi apellido irlandés [...]. Influye [...], la dificultad que aquí existe para procurarse por medio de la labor intelectual lo indispensable para cubrir las necesidades de una familia.” Cf. J. Conangla Fontanilles: *La Constitució de l'Havana...*, *op. cit.*, p. IX-X.

al catalanisme pravià passant per un sector del republicanisme unitari —Nicolás Salmeron— reconvertit a la defensa del fet nacional català, i el carlisme: “Tot d’un colp, les voluntats més oposades i les tendències que pareixien més renyides s’han acoblat generosament; i la unitat espiritual de Catalunya ha nascut, per art divina, meravellant a tothom! Aquella categoria superior de les ànimes, de qu’ens parlan certs misticismes, deu haberla guanyada l’ànima catalana, després de mil proves i esforços benemèrits, puix avui segueix Catalunya son camí cap a la immortalitat dels pobles, ab energia plena, decidida i reposada.”⁵⁰

Dades del treball

Rebuda: desembre 2008

Valoració: Dr. Eugeni Perea Simon (UNED Tortosa)

Acceptació: febrer 2009

⁵⁰ “Germans de Cuba”, *La Conca de Barberà*, 218, 15-VI-1907, p. 1. Acompanyava l’article —datat a l’Havana el 17-V-1907— les signatures de J. Conangla Fontanilles, Joan Poble, R. Queralt, Jaume Guasch, P. Tomás Guarro, L. Graells, J. Vives, J.M. Sabaté, J. Segalà, J. Graells, Isidro Mateu i J. Figarola.